

Belief in Garuda in Theravada Buddhism That Affects Thai Society

Phra Samrong Saññato (Saengthong)^{1*}

¹Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

*Corresponding author. E-mail: Msamrong84@gmail.com

ABSTRACT

This article is a study of the belief in Garuda in Theravada Buddhism that affects Thai society. Garuda in Theravada Buddhism refers to a type of lower deity. Living in the palace of Simphi Eat Naga as food It is under the rule of Thao Wirunhok. Garuda was born from a human being who made merit mixed with delusion. The delusion that killing animals is not sinful Karma caused him to be born as Garuda. Garuda is born by spontaneous birth, born in the womb, born in the egg, born in the ashes. Garuda's residence is the Himmaman forest Foothills of Mount Sineru and the fourth level of heaven Maharajika Garuda's shape It has a sharp beak. He is half human, half bird, has long wings, and has a large body. fly fast in the air When flying there will be a storm. and is an enemy of Naga. The role and duty of the Garuda is the protector of Buddhism Help good people Have humility and hold the truth. Garuda and Lord Buddha are related. Because he had been born as a Garuda in the past. As for the belief in Garuda in Theravada Buddhism that affects Thai society. That is, most Thai people have learned about Garuda's influence from characters, Jataka literature, and Theravada Buddhist literature. is Khaki literature Tribhumlok Winitchai and worldly principles Some Thai people have learned about Garuda's influence. It comes from paintings in various temples and Thai architecture, symbolically depicting Garuda carrying Mount Meru.

Keywords: Garuda, Theravada Buddhism, Thai Society

ความเชื่อเรื่องครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย

พระสำรอง สณญโต (แสงทอง)^{1*}

¹มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประเทศไทย

*Corresponding author. E-mail: Msamrong84@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความนี้เป็นการศึกษาความเชื่อเรื่องครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย ครุฑในพุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง เทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง อาศัยอยู่ในวิมานสิมพลี กินนาคเป็นอาหาร อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุฬหก ครุฑกำเนิดมาจากมนุษย์ผู้ทำบุญเจือปนด้วยโมหะ หลงผิดว่าการฆ่าสัตว์ไม่บาป กรรมจึงทำให้มาบังเกิดเป็นครุฑ ครุฑมีกำเนิดแบบผุดขึ้นเอง เกิดในครรภ์ เกิดในไข่ เกิดในเถ้าโคล ที่อยู่อาศัยของครุฑ คือ ป่าหิมพานต์ เชิงเขาสิเนรุ และสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา รูปร่างของครุฑ คือ มีจะงอยปากแหลมคม เป็นครึ่งคนครึ่งนก มีปีกยาว มีร่างกายใหญ่โต บินได้เร็วในอากาศ เมื่อบินจะเกิดพายุ และเป็นศัตรูกับนาค บทบาทหน้าที่ของครุฑ คือ พิทักษ์พุทธศาสนา ช่วยเหลือคนดี มีความอ่อนน้อมถ่อมตัสจะ ครุฑกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมีความเกี่ยวข้องกัน เพราะพระองค์เคยเกิดเป็นครุฑมาแล้วในอดีต ส่วนความเชื่อเรื่องครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย กล่าวคือคนไทยส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับครุฑ มาจากตัวละคร วรรณกรรมชาดก และวรรณคดีทางพระพุทธศาสนาเถรวาท คือ วรรณคดีกาพย์ ไตรภูมิโลกวิจิตร และคติโลกศาสตร์ คนไทยบางส่วนได้รับอิทธิพลเกี่ยวกับครุฑ มาจากภาพวาดตามวัดต่างๆ และสถาปัตยกรรมของไทยในเชิงสัญลักษณ์รูปครุฑแบกเขาพระสุเมรุราช

คำสำคัญ: ครุฑ, พระพุทธศาสนาเถรวาท, สังคมไทย

© 2021 BRJ: Bodhisatva Review Journal

บทนำ

ในวรรณคดีไทย-สันสกฤต มีการกล่าวถึงกำเนิดของครุฑไว้อย่างมากมาย นิกายโฆณพเป็นนิกายหนึ่งของศาสนาพราหมณ์-ฮินดู นับถือพระวิษณุเป็นหลักนิกายนี้เชื่อว่า ครุฑเป็นพาหนะทรงของพระวิษณุ ครุฑเป็นเทพองค์หนึ่งที่มีพลังมหาศาล มีลักษณะเป็นครึ่งเทพครึ่งนก มีพลังกำลังมาก และสามารถบินได้อย่างรวดเร็ว และเป็นเจ้าแห่งเวหา อีกทั้งยังเป็นศัตรูกับนาคอีกด้วย นอกจากนี้ ครุฑยังเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจวาสนา และความเข้มแข็ง ประเทศไทยยังใช้รูปครุฑเป็นสัญลักษณ์ แทนความยิ่งใหญ่ของพระมหากษัตริย์ ครุฑยังเป็นสัตว์หนึ่งในป่าหิมพานต์ อาศัยอยู่ในวิมานสิมพลี ประเทศไทยได้รับอิทธิพลการบูชาครุฑมาจากอินเดียเชื่อว่า เมื่อบุคคลใดได้บูชาครุฑแล้ว ด้วยอำนาจบารมีของครุฑจะบันดาลให้บุคคลนั้นเป็นผู้เจริญรุ่งเรือง มีอำนาจอยู่เหนือศัตรูอีกด้วย สมัยปัจจุบันครุฑยังเป็นที่เคารพนับถือของบุคคลทั่วไป ตั้งแต่ชนชั้นระดับสูงจนถึงระดับล่าง แม้แต่ในเมืองไทยรูปครุฑยังได้เป็นตราแผ่นดิน ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาจนถึงปัจจุบัน ยังได้มีการใช้รูปครุฑเป็นสัญลักษณ์แทนสิ่งต่างๆ เช่น สำนักงานทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ และธนาคารกรุงไทย กระทรวงหรือสำนักงานบางแห่งในประเทศไทย มีการใช้รูปครุฑเป็นสัญลักษณ์แสดงถึงอำนาจ ในการปกครองดูแล อาจจะเห็นได้ว่า ครุฑเป็นสัญลักษณ์ที่สำคัญ แสดงถึงความเป็นมงคลหลายอย่าง รวมถึงเป็นสัญลักษณ์บ่งบอกถึงอำนาจหน้าที่ ของผู้บังคับบัญชาที่มีต่อลูกน้องอีกด้วย (ศานติ ภัคดีคำ, 2556)

พระพุทธศาสนาเถรวาทมีความเชื่อว่า ครุฑเป็นสัตว์เดรัจฉานจากพวกหนึ่งที่มีฤทธิ์ อาศัยอยู่บนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา เป็นสวรรค์ชั้นหนึ่งในบรรดาสวรรค์ทั้งหกชั้น ครุฑยังปรากฏอยู่ในพระสูตร เช่น มหาสมัยสูตร ปิณฑกรชาดก ภูริทัตตชาดก เป็นต้น (ศานติ ภัคดีคำ, 2556) กำเนิดของครุฑในคติพระพุทธศาสนา

กล่าวว่า ครุฑกำเนิดมาจากมนุษย์ผู้ทำบุญเจือด้วยโมหะ คือความหลงผิด เมื่อครั้งมีชีวิตอยู่ได้ประกอบกุศลกรรม และอกุศลกรรมไปพร้อมกัน เมื่อทำบุญมักอธิษฐานในทางที่เป็นมิจฉาทิฐิเสมอ ครั้นสิ้นชีพจากมนุษย์โลกแล้ว จึงได้มาถือกำเนิดเป็นครุฑ อาศัยอยู่ในต้นไม้จ้าวเป็นวิมาน เป็นศัตรูกับนาคเมื่อเห็นนาคในที่แห่งใด มักเข้าจู่โจมจับนาคมากินเป็นอาหาร ครุฑทั้งหลายได้อาศัยอยู่บริเวณเชิงเขาพระสุเมรุ อยู่ในการปกครองดูแลของท้าววิรุฬหก ส่วนกำเนิดของครุฑในคติพุทธศาสนาเชื่อว่า ครุฑมีกำเนิดทั้งหมด 4 แบบ คือ ผุดขึ้นเอง เกิดในครรภ์ เกิดในไข่ และเกิดในถ้ำโคล ครุฑมีระดับสูงและระดับล่าง ครุฑในระดับสูงอาศัยอยู่ในวิมานทอง มีเครื่องทรงอย่างเทวดา และบริโภคอาหารทิพย์ มีฤทธิ์อำนาจมาก จัดเป็นเทพบุตรจำพวกหนึ่ง ครุฑระดับล่างอาศัยอยู่ในป่าไม้ฉิมพลี คอยจับนาคกินเป็นอาหาร มีนิสัยดุร้าย มีพลังกำลังมาก เป็นที่เกรงกลัวของเหล่านาคทั้งหลาย ครุฑยังมีรูปร่างขนาดใหญ่ มีปีกและหางที่ยาว สามารถบินได้รวดเร็ว การบินของครุฑส่งผลให้เกิดลมพายุใหญ่ได้ (สมบัติ พลายน้อย, 2530)

จากเหตุผลที่กล่าวมาในเบื้องต้นนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ความเชื่อเรื่องครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย ว่าได้มีการกล่าวถึงครุฑว่าอย่างไร เพื่อให้เหมาะสมกับบริบททางสังคมสมัยใหม่ เพราะฉะนั้น ผู้เขียนหวังว่าบทความความเชื่อเรื่องครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทยนี้มีประโยชน์ต่อสังคมเป็นอย่างมาก

การกำเนิดของครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ครุฑในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่าครุฑเป็นเทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุฬหกจอมแห่งครุฑ ซึ่งเป็นผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา อันเป็นสวรรค์ชั้นที่ 1 อยู่ในด้านทิศใต้ ส่วนสาเหตุที่มาก่อเกิดเป็นครุฑ เพราะว่าเป็นมนุษย์นั้น ตนได้ทำบุญเจือด้วยโมหะ คือหลงผิดไปจากความเป็นจริง เช่น มีความหลงผิดว่า การฆ่าสัตว์ไม่บาป (ศานติ ภักดีคำ, 2556) การนับถือสิ่งอื่นที่ไม่ใช่สรณะว่าเป็นสรณะ การฆ่าไก่เพื่อเซ่นไหว้ และการฆ่านกเพื่อเซ่นไหว้ การกำเนิดของครุฑในพุทธศาสนาเถรวาท มีดังนี้

1. ความหมายของครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาท

พจนานุกรม ศัพท์ศาสนาสาทุก ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ประพันธ์โดย ราชบัณฑิตยสภา ได้ให้ความหมายของคำว่า ครุฑเอาไว้ว่า ครุฑ หมายถึง พญาแห่งนกทั้งปวง อาศัยอยู่ที่วิมานฉิมพลี มีรูปเป็นครึ่งคนครึ่งนกอินทรี (ราชบัณฑิตยสถาน, 2554)

พจนานุกรม ศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้ให้ความหมายของคำว่า ครุฑเอาไว้ว่า ครุฑ หมายถึง สัตว์เดรัจฉานกึ่งเทพประเภทหนึ่ง อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุฬหก โดยมีวิมานอยู่ทางด้านทิศใต้ อาศัยอยู่รอบเขาพระสุเมรุราช บ้างก็อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ และมีการถือกำเนิด 4 แบบ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2552)

ครุฑ หมายถึง พญานกในเทพนียาย เป็นพาหนะของพระนารายณ์ ใช้เป็นตราแผ่นดิน และเครื่องหมายทางราชการ (พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), 2551)

พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยูร ธรรมปยุตโต) ได้ให้ความหมายของคำว่า ครุฑเอาไว้ว่า ครุฑ หมายถึง เทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุฬหก ผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาด้านทิศใต้ สาเหตุที่มาก่อเกิดเป็นครุฑเพราะทำบุญเจือด้วยโมหะ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556)

พระสัทธัมมโชติกะ ได้ให้ความหมายของคำว่า ครุฑ เอาไว้ว่า หมายถึง สัตว์ผู้เสวยกรรมในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา สาเหตุที่ได้มาบังเกิดเป็นครุฑเพราะว่า ในอดีตชาติทำบุญด้วยโมหะ คือการหลงผิดว่าการฆ่าสัตว์ไม่เป็นบาป จึงทำให้มาเกิดเป็นครุฑ ซึ่งครุฑมีกำเนิดทั้งสี่แบบ คือโอปปาติกะ (เกิดแบบผุดขึ้น) ชลาพุชะ (เกิดในครรภ์) อัณฑชะ (เกิดในไข่) และสังเสทชะ (เกิดในถ้ำโคล) โดยมีที่อยู่ตั้งแต่พื้นมนุษย์ ในป่าหิม

พานต์ และในป่าไม้จัวรอบเขาพระสุเมรุราช ไปจนถึงสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาเป็นที่ยูอาศัย ซึ่งเสวยวิบากตามกรรมของตน (พระสัทธัมมโชติกะ, 2546)

สรุปความว่า นิความหมายของครุฑในพุทธศาสนาเถรวาท คือครุฑเป็นพญาแห่งนกทั้งปวง หรือพญานกในเทพนินาย ถือว่าเป็นเทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง ที่อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุฬหกจอมแห่งครุฑ ผู้เป็นเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ในทางด้านทิศใต้ ส่วนสาเหตุที่มาเกิดเป็นครุฑ เพราะว่าได้ทำบุญเจือด้วยโมหะ หลงผิดว่าการฆ่าสัตว์ไม่เป็นบาปกรรม ครุฑมีกำเนิดทั้งสี่แบบ ได้แก่ แบบโอปปาติกะ (เกิดแบบผุดขึ้น) แบบขลาพุชะ (เกิดในครรภ์) แบบอณทชะ (เกิดในไข่) และแบบสังเสทชะ (เกิดในเถาไคล) ครุฑได้อาศัยอยู่ที่วิมานฉิมพลี ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา และเชิงเขาสิเนรุราช

2. การกำเนิดของครุฑ

ครุฑในคติความเชื่อทางพุทธศาสนาเถรวาท ถือว่าครุฑเป็นเทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุฬหก ซึ่งเป็นผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา จัดเป็นสวรรค์ชั้นที่ 1 อยู่ในด้านทิศใต้ ส่วนสาเหตุที่มาเกิดเป็นครุฑ เพราะในขณะที่เป็นมนุษย์นั้น ตนได้ทำบุญเจือด้วยโมหะ คือความหลงผิดไปจากความเป็นจริง เช่น มีความหลงผิดว่า การฆ่าสัตว์ไม่บาป การนับถือสิ่งอื่นที่ไม่ใช่พระรัตนตรัยว่าเป็นสรณะ การฆ่าไก่เพื่อเซ่นไหว้ และการฆ่าคนเพื่อเซ่นไหว้ เป็นต้น (ศานติ ภักดีคำ, 2562) นอกจากนี้ การทำบุญที่เจือปนด้วยโมหะ คือความหลงผิดจนกลายเป็นมิจฉาทิฐิ อีกประการหนึ่ง ได้แก่ การทำบุญนอกเขตพระพุทธศาสนา การแสวงหาบุญนอกพระพุทธศาสนา หรือการทำบุญกับคนทรงเจ้า มีความเข้าใจผิดว่า บุคคลนั้นสามารถช่วยชีวิตของตนให้พ้นทุกข์ได้ เป็นต้น (ครุฑา นาคพงศ์, 2548) ในคติทางพุทธศาสนาเชื่อว่า ครุฑมีการถือกำเนิดทั้ง 4 แบบ อันเป็นการกำเนิดของสัตว์เดรัจฉาน มีดังนี้ 1) ครุฑประเภทอณทชะ หมายถึง ครุฑที่เกิดในไข่ หรือครุฑพวกที่มีกำเนิดในฟองไข่ 2) ครุฑประเภทขลาพุชะ หมายถึง ครุฑที่เกิดในครรภ์ หรือครุฑพวกที่มีกำเนิดในครรภ์ คือการเกิดแต่สัณฐานแห่งบิดามารดา และเป็นตัวเป็นตนตั้งแต่ในครรภ์มารดา 3) ครุฑประเภทสังเสทชะ หมายถึง ครุฑที่เกิดในเถาไคล หรือครุฑพวกที่มีกำเนิดในเถาไคล และไปไม่ใบหญ้า เมื่อแรกเกิดนั้นจะตัวน้อย แล้วจะค่อยตัวใหญ่ไปตามลำดับ 4) ครุฑประเภทโอปปาติกะ หมายถึง ครุฑที่เกิดแบบผุดขึ้น หรือครุฑพวกที่มีกำเนิดขึ้นมาจาก ส่วนรูปร่างจะเล็กหรือใหญ่ จึงขึ้นอยู่กับอุปปาติกะเท่านั้น ในขณะที่เมื่อเกิดขึ้นมา (ครุฑา นาคพงศ์, 2548)

อีกประการหนึ่ง ครุฑชั้นสูงนั้นจะมีกำเนิดแบบโอปปาติกะ โดยมีชนเป็นสีทอง มีเครื่องประดับดุจเทวดา มีชีวิตอยู่เหมือนเทวดา สามารถแปลงกายได้ และบริโภคอาหารทิพย์แบบเดียวกับเทวดา แต่ทว่าครุฑบางประเภท ก็กินผลไม้หรือเนื้อสัตว์ และเนื่องจากว่าครุฑเป็นเทวดาที่มีเศษกรรมมาก จึงทำให้ถืออุบัติเป็นกึ่งเดรัจฉาน ครุฑบางประเภทจับนาคกินเป็นอาหาร ไปตามสัญญาตัญญูความเป็นเดรัจฉานของตนเอง (กฤษฎา กฤษณะเศรษฐี, 2550 : 17) คัมภีร์ไตรภูมิพระร่วงได้กล่าวเอาไว้ว่า ไม่มีปรากฏบันทึกข้อมูลขึ้นต้นจากพระไตรปิฎก หมวดใด หรือวรรคใด เพียงแต่ปรากฏเป็นหลักฐานอ้างอิงว่า ครุฑรวมถึงเทวดาชั้นจาตุมหาราชิกา กลุ่มได้มีการผูกเวรแปลงกายเป็นนายนิรยบาล ลงไปทำหน้าที่ลงทัณฑ์สัตว์นรกในนรกภูมิเลย เป็นต้น (ฟองจันทร์ สุขยิ่ง, 2551)

การกำเนิดของครุฑนี้ จึงทำให้ทราบได้ว่า ครุฑเป็นสัตว์เดรัจฉานกึ่งเทพ ที่มีสองเท้า เป็นพวกนกหรือพวกทวิบาท แปลว่า สัตว์ที่มีสองเท้า หากเมื่อพิจารณาถึงคติความคิดแบบโบราณแล้ว อันเกี่ยวข้องกับไตรภูมิพระร่วง อาจจะเห็นได้เลยว่า ครุฑเป็นภูมิตีระจกาน ซึ่งจัดว่าเป็นพวกอบายภูมิ ถึงแม้ว่าครุฑนั้นจะเป็นสัตว์ที่มีความวิเศษก็ตาม แต่ก็ยังคงเป็นสัตว์เดรัจฉานอยู่ดี และจัดอยู่ในประเภทอบายภูมิเช่นกัน ซึ่งมูลเหตุที่ครุฑได้เกิดเป็นสัตว์เดรัจฉานนี้ ในคัมภีร์ไตรภูมิโลกวินิยจกถา ได้กล่าวแสดงเอาไว้ว่า ตามที่ปรากฏในพระมหาวิบาก ซึ่งเป็นคัมภีร์ภาษาบาลีอักษรขอม นั้นได้แสดงกรรมแห่งบุคคลที่ได้ไปบังเกิดเป็นสัตว์เดรัจฉาน

ความว่า บุคคลใดบำเพ็ญทานและเป็นคนมักโกรธ กระทำชอบด้วยกุศล เจือปนด้วยทิฏฐิมานะ ความอหังการ แล้ว บุคคลนั้นย่อมจะไปบังเกิดเป็นครุฑ (ก่ำพล จำปาพันธ์, 2554)

คัมภีร์ทางพุทธศาสนาเถรวาท คือคัมภีร์พระไตรปิฎก ได้แก่ พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย ชนธวารวรรค ได้แสดงถึงเรื่องราวอันเกี่ยวข้องกับการกำเนิดของครุฑเอาไว้ ความว่า ครั้งนั้นในพระนครสาวัตถี มีภิกษุร่วมประชุมกันอยู่ 500 รูป โดยประมาณ และภิกษุทั้งหลายได้ตั้งใจ เพื่อที่จะรอฟังพระธรรมเทศนาของพระบรมศาสดาพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในครั้งนั้นพระพุทธรูปทรงแสดงพระธรรมเทศนา อันเป็นเรื่องราวของความยิ่งใหญ่ของการกำเนิดครุฑ 4 จำพวก ได้แก่ พระพุทธรูปทรงตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย กำเนิดของครุฑ 4 จำพวกนี้เป็นโณน ประกอบด้วย ครุฑที่เป็นอันทชะ 1 ครุฑที่เป็นชลายุชะ 1 ครุฑที่เป็นสังเสทชะ 1 และครุฑที่เป็นอุปปาทิกะ 1 และพระพุทธรูปทรงอธิบายขยายความอีกต่อไปว่า ภิกษุทั้งหลาย ในครุฑทั้ง 4 จำพวกนั้น มีดังนี้ 1) ครุฑที่เป็นอันทชะ ย่อมมีอายุเป็นอันทชะไปได้ แต่นานาคที่เป็นชลายุชะ สังเสทชะ อุปปาทิกะไปไม่ได้ 2) ครุฑที่เป็นชลายุชะ ย่อมมีอายุเป็นอันทชะ และชลายุชะไปได้ แต่นานาคที่เป็นสังเสทชะ อุปปาทิกะไปไม่ได้ 3) ครุฑที่เป็นสังเสทชะ ย่อมมีอายุเป็นอันทชะ ชลายุชะและสังเสทชะไปได้ แต่นานาคที่เป็นอุปปาทิกะไปไม่ได้ 4) ครุฑที่เป็นอุปปาทิกะ ย่อมมีอายุเป็นอันทชะ ชลายุชะ สังเสทชะ และอุปปาทิกะไปได้ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 17/531/278.)

อาจจะกล่าวได้ว่า ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท ระบุเอาไว้อย่างชัดเจนว่า ครุฑมีการกำเนิดอยู่ 4 อย่าง ได้แก่ แบบโอปปาติกะ (เกิดแบบผุดขึ้น) แบบชลายุชะ (เกิดในครรภ์) แบบอันทชะ (เกิดในไข่) และแบบสังเสทชะ (เกิดในถ้ำโคล) มีที่อยู่ที่ตั้งตั้งแต่พื้นมนุษย์ ปาหิมพานต์ ปาไมจรรอบเขาพระสุเมรุราช และไปจนถึงสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกาตนเอง คติความเชื่อเรื่องกรรม ในพระพุทธศาสนาเถรวาทกล่าวว่า บุคคลใดที่ชอบประทุษร้ายสัตว์อื่นอยู่เนื่องนิตย์ บุคคลนั้นย่อมต้องตกไปสู่อบายภูมิ เสวยวิบากกรรมอันร้อนแรง เมื่อเกิดมาเป็นมนุษย์แล้วย่อมจะมีอายุสั้น และโรคร้ายทั้งหลายย่อมเบียดเบียนร่างกาย จนเกิดความทุกข์ทรมานทั้งร่างกายและจิตใจ เมื่อบุคคลกระทำความกรรมอันใดเอาไว้ก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นบุญหรือเป็นบาป ย่อมจะได้รับผลกรรมนั้นคืนสนอง อันจะหลีกเลี่ยงไม่ได้เลย (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 17/531/279.)

สรุปความว่า การกำเนิดของครุฑในคัมภีร์พระไตรปิฎก คือครุฑในทางพุทธศาสนาเถรวาทจัดว่าเป็นเทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง ซึ่งอยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุฬหกจอมเทพ โดยเป็นเทพผู้ปกครองสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ในทางด้านทิศใต้ ส่วนสาเหตุที่มาก่อเกิดเป็นครุฑ เพราะว่าได้ทำบุญเจือด้วยโมหะ คือความหลงผิด ในคัมภีร์พระไตรปิฎกกล่าวว่า ครุฑมีกำเนิดทั้งสี่แบบ คือแบบโอปปาติกะ แบบชลายุชะ แบบอันทชะ และแบบสังเสทชะ ซึ่งมีที่อยู่ที่ตั้งตั้งแต่พื้นมนุษย์ ในปาหิมพานต์ ในปาไมจรรอบเขาพระสุเมรุราช ตลอดจนถึงในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา และพวกครุฑชั้นสูงนั้น มักจะมีกำเนิดแบบโอปปาติกะ โดยมีขนสีทอง มีเครื่องประดับแบบเทพบุตร และเทพธิดา มีชีวิตอยู่เหมือนเทวดาทั่วไป สามารถแปลงกายได้หลายอย่าง และได้บริโภคอาหารทิพย์ เฉากเช่นเดียวกับเหล่าเทวดาทั้งหลายในสรวงสวรรค์นั่นเอง

3. รูปร่างลักษณะของครุฑ

พุทธศาสนาเถรวาทถือว่า ครุฑเป็นเทวดาชั้นล่าง อยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท้าววิรุฬหกจอมเทพ และครุฑอาศัยอยู่ในวิมานฉิมพลี ซึ่งอยู่ใกล้กับเขาพระสุเมรุราช ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา อันเป็นสวรรค์ชั้นที่ 1 ในบรรดาสวรรค์ทั้ง 6 ชั้น ในคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า ครุฑนั้นเป็นสัตว์ที่มีรูปร่างใหญ่โต มีพลังกลังมหาศาล มีความแข็งแรง สามารถบินได้อย่างรวดเร็ว และเป็นศัตรูกับพญานาค (ธานี สังข์เอี้ยว, 2555) ครุฑยังเป็นสัตว์ที่มีความพิเศษ คือเป็นสัตว์เดรัจฉานครึ่งเทพ เป็นการผสมผสานกันระหว่างนกอินทรีกับมนุษย์ อีกทั้งยังมีความพิสดาร มีพลังของเทพอีกด้วย จึงทำให้ครุฑเป็นสัตว์ครึ่งเทพ ที่มีอิทธิฤทธิ์มากมายมหาศาล และครุฑจัดว่าเป็นเทพประเภทหนึ่ง ที่มีความเป็นเทพเดรัจฉาน และมีอานุภาพที่

เกรียงไกร แต่ในทางพระพุทธศาสนาเถรวาทสอนว่า ไม่ให้ยึดติดกับเรื่องเกี่ยวกับอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เพราะว่าเป็นเรื่องที่ไม่สามารถพันทุกข้อได้ ส่วนรูปร่างลักษณะของครุฑนั้น ในตำราทางพระพุทธศาสนาหลายเรื่อง ได้พยายามอธิบายถึง รูปร่างลักษณะท่าทางของครุฑเอาไว้ว่า ครุฑมีอยู่ 5 ประเภท ได้แก่ 1) ครุฑตัวเป็นคนธรรมดาแต่มีปีก 2) ครุฑตัวเป็นคนหัวเป็นนก 3) ครุฑตัวเป็นคนหัวและขาเป็นนก 4) ครุฑตัวเป็นนกหัวเป็นคน 5) ครุฑรูปร่างเหมือนนกทั้งตัว (สมบัติ พลายน้อย, 2549)

อาจจะกล่าวได้ว่า ครุฑคือจ้าวแห่งเวหา กินนาคเป็นอาหาร และมีรูปร่างลักษณะที่พิเศษ คือเป็นสัตว์กึ่งเทพกายสิทธิ์ขนาดใหญ่ มีอานุภาพมากมาย มีพลังอำนาจมหาศาล มีความแข็งแรงมากจนสามารถบินได้รวดเร็วประดุจสายฟ้า มีศรัทธา มีจะงอยปาก มีเล็บคมเหมือนดังพญานกอินทรี มีท่อนกายใหญ่ มีลำตัวแขนขาเป็นดั่งมนุษย์ มีหน้าเป็นสีแดง มีปีกเป็นสีแดง มีกายเป็นสีแดง และมีหลายจำพวก เช่น พวกครุฑชั้นสูงจะมีกำเนิดแบบโอปปาติกะ คือมีขนสีทอง มีเครื่องประดับแบบเทพบุตร มีชีวิตอยู่เหมือนเทวดา สามารถแปลงกายได้ และบริโภคอาหารทิพย์แบบเทวดา แต่พวกครุฑบางประเภทเป็นครุฑชั้นต่ำ จะกินผลไม้หรือเนื้อสัตว์ และจะกินนาคเป็นอาหารอีกด้วย ในทางพระพุทธศาสนาเชื่อว่า ครุฑเป็นเทวดาประเภทหนึ่งที่มีเศษกรรมมาก จึงทำให้อุบัติเป็นกึ่งเทพกึ่งเดรัจฉาน ครุฑมีกำเนิดสี่แบบ ได้แก่ โอปปาติกะ ชลาพุชะ อัณฑชะ สังเสทชะ รูปร่างลักษณะของครุฑ ในคติความเชื่อทางพุทธศาสนากล่าวว่า ครุฑนั้นมีรูปร่างลักษณะที่ใหญ่โตมาก แข็งแรงมาก บินได้รวดเร็วมาก ในเวลาบินจะก่อให้เกิดลมพายุใหญ่ ครุฑยังเป็นสัตว์เดรัจฉานครึ่งเทพครึ่งสัตว์ มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ทรงพลังมหาศาล อาหารของครุฑคือนาค ครุฑกับนาคจึงเป็นศัตรูกันนานมาก คือไม่มีปรากฏว่านานเท่าใด

การศึกษาในประเด็นเรื่องรูปร่างลักษณะของครุฑพบว่า ครุฑนั้นเป็นผู้มีร่างกายใหญ่โตมาก แข็งแรงมาก และบินได้อย่างรวดเร็วมาก ซึ่งรูปร่างลักษณะของครุฑนั้น มีปรากฏว่า ครุฑเป็นครึ่งสัตว์เดรัจฉานครึ่งเทพ ตัวเป็นเทพแต่ศีรษะเป็นนกอินทรี มีเครื่องประดับแบบเทวดา ในเวลาโฉบบินจะเกิดลมพายุใหญ่ ในปันทกรกชาดกได้กล่าวถึงครุฑว่า ครุฑเป็นสัตว์ใหญ่ มีพลังอำนาจมหาศาล กินนาคเป็นอาหาร และเป็นจ้าวแห่งเวหาอากาศ มีอายุยืนยาว มีฤทธิ์อำนาจมาก และเป็นที่เกรงกลัวต่อเหล่านาคทั้งหลาย รูปร่างลักษณะของพวกครุฑว่า ครุฑชั้นสูงนั้นจะมีวิมานเป็นสีทอง มีร่างกายขาวสะอาดดุจเทพบุตร แปลงกายได้สวมใส่อาภรณ์ทิพย์ มีอายุทิพย์ และบริโภคอาหารทิพย์เช่นเดียวกับเทวดา พวกครุฑชั้นต่ำจะอาศัยอยู่ในวิมานต้นสิมพลี กินนาคเป็นอาหาร และมีร่างกายสีดำ

บทบาทหน้าที่ของครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาท

ครุฑถือว่าเป็นเทพตนหนึ่ง หรือเป็นเทวดาประเภทหนึ่ง ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา และครุฑอาศัยอยู่ในวิมานทอง อยู่ทางด้านทิศใต้ของเขาวพระสุเมรุราช และครุฑอยู่ภายใต้อาณาจักรปกครองของท้าววิรูปหงจอมเทพ ส่วนบทบาทหน้าที่ของครุฑในคติความเชื่อทางพุทธศาสนากล่าวว่า ครุฑได้มีบทบาทสำคัญหลายอย่างต่อพระพุทธศาสนา เช่น ครุฑเคยปรากฏภายในขณะประชุมใหญ่ของเหล่าทวยเทพชั้นต่างๆ ดังพระผู้มีพระภาคเจ้าทรงแสดงพระสูตร อันเป็นธรรมภาษิต นอกจากนี้ ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎก เป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญมากต่อพระพุทธศาสนา คือเป็นคัมภีร์อันเป็นที่รวมของพระพุทธพจน์ทั้งหลาย ประกอบด้วยเนื้อหาสาระ เหตุการณ์สำคัญต่างๆ สถานที่ ชาดก และบทประพันธ์ เรียกว่า นวังคสัตตทปิฎก และหากนับเป็นธรรมชั้นธจะได้อีก 21,000 พระธรรมชั้นธ ในคัมภีร์พระสูตรตันตปิฎกได้แสดงเอาไว้ถึง การปรากฏกายของครุฑต่อหน้าพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในพระสูตรที่มีชื่อว่า พระมหาสมยสูตรความว่า ปกษีทวิชาติผู้เป็นทิพย์ มีนัยน์ตาบริสุทธิ์ นานาคราชไปได้โดยพลัน มาโดยทางอากาศถึงท่ามกลางป่า ชื่อของปกษีนันว่าจิตรสุบรรณ ในเวลานั้นนาคราชทั้งหลาย ไม่ได้มีความกลัว พระพุทธเจ้าได้ทรงกระทำให้ปลอดภัยจากครุฑ นาคกับครุฑเจรจากันด้วยวาจาอันไพเราะ ได้กระทำพระพุทธเจ้าให้เป็นสรณะแล้วอาจจะกล่าวได้ว่า

บทบาทหน้าที่สำคัญของครุฑ คือการพิทักษ์และการป้องกันดูแลพุทธศาสนา คัมภีร์ครองรักษาคนดีมีศีลธรรม และทำลายคนชั่วช้าผู้เป็นมิฉาธิฐิ (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. 2539 : 10/244/229)

นอกจากนี้ ครุฑยังมีหน้าที่สำคัญ ในการช่วยคัมภีร์ครองรักษาในพุทธศาสนา อันจะบังเกิดขึ้นในอนาคต ดังปรากฏข้อความในพระสูตร ความว่า ในสมัยพุทธกาลก่อนที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ พระพุทธองค์ได้ตรัสกับพุทธบริษัททั้งหลายว่า พระพุทธศาสนาของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน มีอายุยาวนานถึง 5,000 ปี แต่ของพระองค์นั้นต้องการจะให้พระศาสนามีอายุเพียง 2,500 ปี เท่านั้น และพระอานนท์ผู้เป็นพุทธอนุชาจึงทูลถามว่า เหตุใดพระองค์จึงมิให้พระศาสดาดำรงอยู่จนครบ 5,000 ปี ดังพระพุทธเจ้าองค์ก่อน จากนั้นพระพุทธองค์ทรงตรัสว่า แล้วผู้ใดเล่าจะเป็นผู้ดูแลพระพุทธศาสนา พระอานนท์จึงกราบทูลว่าขอให้ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ผู้เป็นพุทธบริษัท 4 นี้เป็นผู้ดูแล บำรุงรักษาพุทธศาสนาทั้งหนึ่งเป็นเวลา 2,500 ปี หลังจากนั้นพระพุทธเจ้าก็ทรงมีพระบรมพุทธานุญาต แล้วจึงทรงถามต่อไปอีกว่า ใครจะขออะไรอีกบ้าง ปวงเทพทั้งหลายทุกชั้นฟ้า ได้แก่ พระอินทร์ พระพรหม พระยม พระกาฬ เทวดาทั้งหลายจึงพร้อมใจกันกราบทูลว่า ขอให้ปวงเทพทั้งหลายได้ดูแล และบำรุงพระพุทธศาสนาต่อไปอีก ครึ่งหนึ่งของพระอานนท์คือ 1,250 ปี (สุวัณน์ แสนขัติยรัตน์, 2556)

จากนั้นพระพุทธเจ้าพระองค์ทรงอนุญาตอีก แล้วทรงถามต่อไปอีกว่าใครจะขออะไรอีก เหล่าครุฑนาค คนธรรพ์ กินนร กินนรี ยักษ์ และภูติผี จึงกราบทูลว่าขอดูแลอายุพระพุทธศาสนาเท่าที่เหลือ 1,250 ปี จึงให้พวกเขาได้ดูแลรักษาเอาไว้ จนกว่าพระพุทธศาสนาจะค่อยหมดลงไป ในยุคนั้นมนุษย์จะมีร่างกายเล็กลงไปตามลำดับ ถึงกับต้องปีนบันไดสอยลูกมะเขือ หรือเก็บเม็ดพริก ส่วนเหล่าพระสงฆ์สาวกทั้งหลาย มักจะร่อยหรอแทบว่าจะไม่มีเหลือ แต่จะเหลือเพียงผ้าเหลืองผืนน้อยที่ห้อยอยู่ที่หูเพื่อให้เป็นที่สังเกตว่าเป็นพระสงฆ์เท่านั้น พุทธศาสนาก็จะเสื่อมถอยลงไปจนหมดพอดี 5,000 ปี ตามพุทธปฏิภาณที่กำหนดเอาไว้วันนั้นเอง เมื่อถึงถึงพุทธกาล 2,500 ปี เป็นต้นมาจึงเป็นหน้าที่ของพรหมเทพทั้งหลาย ที่จะมาทำหน้าที่อุปถัมภ์ค้ำชู และบำรุงสืบพระศาสนาขององค์พระสมณะโคดม ตามที่ได้ทูลขอไว้กับพระพุทธองค์ ในยุคปัจจุบันนี้ จึงเป็นต้นเหตุให้เกิดมีร่างทรงองค์เทพมากมายนั่นเอง (บรรเทิง พาพิจิตร, 2549)

อาจจะกล่าวได้ว่า ครุฑนั้นก็เป็นหนึ่งในเทพผู้พิทักษ์พุทธศาสนา และครุฑก็ได้มีบทบาทหน้าที่สำคัญ ในการช่วยเหลือพระโพธิสัตว์ ในขณะที่บำเพ็ญสร้างบารมี ดังจะเห็นได้จากทศชาติชาดก เป็นต้น บทบาทและหน้าที่ของครุฑนั้นมีอีกมากมาย หลักการสอนทางพุทธศาสนา ท่านไม่ได้ให้ความสำคัญในเรื่องนี้มาก แต่จะสอนให้มนุษย์มีการพัฒนาการทางด้านจิตใจ เพื่อเป็นวิสัยในการบำเพ็ญบุญสร้างบารมีต่อไป เพื่อที่จะได้พ้นจากความทุกข์ได้ และกระทำให้แจ้งซึ่งพระนิพพานนั่นเอง อย่างไรก็ตาม ครุฑยังคงเป็นผู้มีศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ในบางพระสูตรกล่าวว่า ครุฑนั้นได้ปฏิญาณตนเป็นผู้อุทิศตนต่อพระพุทธศาสนาตลอดไป บ้างก็ว่าครุฑได้สำเร็จเป็นโสดาบันขั้นต้นแล้ว เรื่องของครุฑที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎกนี้ เป็นข้อมูลอันสำคัญที่จะช่วยให้ผู้สนใจศึกษาในเรื่องครุฑนี้ ได้ประจักษ์แจ้งในเรื่องราวของครุฑในพุทธศาสนาเถรวาท ช่วยให้เกิดความศรัทธาต่อพุทธศาสนาอีกด้วย

สรุปความว่า บทบาทหน้าที่ของครุฑที่ปรากฏในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก คือครุฑนั้นได้ปฏิญาณตนว่าขอเป็นผู้อุทิศตนในการปกป้องรักษาพระพุทธศาสนาไปตลอดกาลนาน ในเรื่องนี้ครุฑและนาคนั้นไม่ได้เป็นศัตรูคู่อาฆาตกันแต่อย่างใดเลย ทั้งครุฑและนาคต่างก็ได้ทำหน้าที่สำคัญของตน ในการปกป้องพิทักษ์รักษาพระพุทธศาสนาเอาไว้ เพื่อให้พระพุทธศาสนามีอายุอยู่ครบถึงสองพันห้าร้อยปี ตามพุทธทศานายของพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั่นเอง

ความเชื่อเรื่องครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย

คติความเชื่อทางพุทธศาสนากล่าวว่า ครุฑเป็นเทวดาตนหนึ่ง อาศัยอยู่ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา กินนาคเป็นอาหาร และอยู่ภายใต้การปกครองดูแลของท้าววิรุฬหก ครุฑเกิดจากมนุษย์ผู้ทำกรรมด้วยโมหะ คือการหลงผิดว่าฆ่าสัตว์ไม่เป็นบาป ผลกรรมจึงส่งผลให้มาเป็นครุฑนั่นเอง อิทธิพลของครุฑนั้นส่งผลต่อพุทธศาสนาอีกด้วย กล่าวคือในพระไตรปิฎกกล่าวว่า อดีตชาติของพระพุทธเจ้านั้น พระองค์ทรงเคยเกิดเป็นครุฑมาแล้วในอดีตชาติ แม้แต่สาวกของพระพุทธองค์บางรูปท่านก็ได้เคยเกิดเป็นครุฑมาแล้ว และมีพระสูตรสำคัญเป็นอันมาก ทำให้มองเห็นได้ว่า ครุฑนั้นมีบทบาทและอิทธิพลต่อพุทธศาสนาเถรวาทเป็นอย่างมาก ตั้งแต่ในครั้งอดีตกาลจวบจนถึงสมัยปัจจุบันนั่นเอง

1. ครุฑกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

คัมภีร์พระไตรปิฎกของพุทธศาสนาเถรวาท ได้กล่าวถึงครุฑเอาไว้ว่า ครุฑนั้นเป็นเทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง ซึ่งอาศัยอยู่ในวิมานสิมพลี อยู่บนสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา อันเป็นสวรรค์ชั้นที่หนึ่ง และครุฑอยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุฬหกจอมแห่งครุฑ อาจจะกล่าวได้ว่า ครุฑที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนั้น ถือว่าเป็นเทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง ที่อาศัยอยู่ในป่าหิมพานต์ เชิงเขาพระสุเมรุราช และในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งพวกครุฑทั้งหลายได้อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรุฬหกจอมแห่งครุฑ และพวกครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาทนั้น มีฐานะด้อยกว่าครุฑในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู แต่ทว่าครุฑในคติทางพระพุทธศาสนาเถรวาทเชื่อว่า ครุฑมีอยู่จำนวนมากในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ซึ่งพวกครุฑเหล่านี้ ก็ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับอดีตชาติ และปัจจุบันชาติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ตลอดจนถึงเหล่าพระอริยสาวกทั้งหลายอีกด้วย พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสถึงครุฑเอาไว้ว่า ครุฑเป็นเทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง เหตุที่ได้มาเกิดเป็นครุฑเพราะว่า ในสมัยเมื่อยังเป็นมนุษย์ได้ทำกุศลกรรมที่เจือปนด้วยโมหะ คือหลงผิดว่าการฆ่าสัตว์ไม่เป็นอกุศลกรรม (ศานติ ภักดีคำ, 2556)

นอกจากนี้ คัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทยังระบุเอาไว้ว่า บุคคลใดที่ได้บริจาคทานด้วยจิตที่เป็นมหากุศล จากนั้นพึงตั้งจิตอธิษฐานว่า เมื่อละอัฐภาพจากมนุษย์โลกนี้แล้ว ขอให้ได้ไปบังเกิดเป็นครุฑในสุบรรณพิภพ ครุฑมีการกำเนิดทั้งสี่แบบ ได้แก่ เกิดแบบผุดขึ้นเอง เกิดในครรภ์ เกิดในไข่ และเกิดในถ้ำโคล ครุฑชั้นสูงนั้นส่วนใหญ่มักจะถือกำเนิดแบบโอปปาติกะ และในคัมภีร์พระไตรปิฎกได้กล่าวว่า ครุฑมีการกำเนิดทั้งสี่แบบ ได้แก่ กำเนิดแบบผุดขึ้นเอง (โอปปาติกะ) กำเนิดในครรภ์ (ชลาพุชะ) กำเนิดในไข่ (อณฑชะ) และกำเนิดในถ้ำโคล (สังเสทชะ) ซึ่งครุฑชั้นสูงมักจะถือกำเนิดแบบผุดขึ้นเอง (โอปปาติกะ) โดยพวกครุฑจะมีขนเป็นสีทอง มีวิมานทองเป็นที่อาศัย มีเครื่องประดับงดงามดุจเทพบุตร มีชีวิตความเป็นอยู่ที่คล้ายกับเทวดาสามารถแปลงกายได้ และบริโภคอาหารทิพย์เช่นเดียวกับเทวดา แต่ครุฑบางประเภทนั้นกินเนื้อสัตว์ และครุฑบางประเภทกินผลไม้ ครุฑชั้นต่ำกินนาคเป็นอาหาร ครุฑจึงเป็นศัตรูกับนาค และไม่ปรากฏว่านานเท่าใด (ศานติ ภักดีคำ, 2556)

คติทางพุทธศาสนาเถรวาทนั้น จึงไม่ได้ปฏิเสธการมีอยู่ของครุฑ แต่ทว่าในพุทธศาสนาเถรวาทปฏิเสธถึงเรื่องการเป็นอมตะของครุฑ ซึ่งครุฑไม่ได้เป็นเทพผู้มีฤทธิ์มากแต่อย่างใด และไม่ได้เป็นเทพพาหนะทรงของผู้ใด ครุฑเป็นแค่สัตว์ผู้แสวงวิบากกรรม ที่ได้กระทำความในสมัยยังเป็นมนุษย์ แนวคิดทางพุทธศาสนาเถรวาทยอมรับว่า ครุฑเป็นเพียงเทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่งที่เสวยผลกรรมและครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาทมีอยู่จริง โดยได้มีปรากฏข้อความอยู่ในมหาสมยสูตร ความว่า “ปักษีทวิชาติผู้เป็นทิพย์ มินัยน์ตาที่บริสุทธิ์สามารถน่านาคไปได้โดยพลัน โผบินมาแล้วทางอากาศ ปักษีตนนั้นชื่อว่าจิตรสุบรรณ พวกนาคทั้งหลายไม่ได้มีความกลัวต่อครุฑ พระพุทธเจ้าทรงกระทำให้ปลอดภัยจากครุฑ ครุฑกับนาคเจรจากันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ และสัตว์ทั้งสองได้กระทำพระพุทธานุญาตให้เป็นสรณะ” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 10/338/266) และในภุทิตตชาดก ตอนครุฑกัณฑ์ ได้กล่าวถึงครุฑเอาไว้ ความว่า “สุบรรณได้ฟังคาถาอธิบาย

เรื่องกรรม ที่พระดาบสได้แสดงจบลงแล้ว มีจิตยินดีในศาสนานั้น จึงกล่าวกับพระดาบสว่า ข้าแต่พระผู้เป็นเจ้าผู้เจริญ ตัวข้าพเจ้านี้แหละคือพญาสุบรรณ ข้าพเจ้ามีจิตยินดีด้วยพระผู้เป็นเจ้าแก้ปัญหาให้ ข้าพเจ้ารู้มนต์วิเศษอยู่บทหนึ่ง ซึ่งหากำเนิดได้เลยมนต์นั้นชื่อว่า “มนต์อาลัมพายน” อันเป็นมนต์วิเศษที่หากำเนิดไม่ได้เลย ข้าพเจ้าขอถวายมนต์นั้นแก่พระผู้เป็นเจ้า เพื่อให้เป็นส่วนบูชาครูบาอาจารย์ และขอให้พระผู้เป็นเจ้าจงรับไว้เถิด พญาสุบรรณจึงวอนอยู่บ่อยครั้ง จนพระดาบสรับแล้วจึงถวายมนต์ แล้วได้บอกยาแก่ดาบสแล้วก็หนีไป” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 28/832/312)

กล่าวกษัตริย์ได้กล่าวถึงครูทเอาไว้ ความว่า “ท้าวสักกะเทวราชผู้เป็นพระโพธิสัตว์ ทรงยอมสละชีวิตให้พวกอสูร ได้ตรัสสั่งให้มาตุลีเทพสารถีห็นรถกลับ เพราะกลัวลูกนกจะตาย ทรงกล่าวว่ามาตุลีเทพบุตรที่ต้นจิวมีลูกนกครูทอยู่ ท่านจงห็นรถกลับ เราประสงค์จะสละชีวิตให้พวกอสูร ซึ่งลูกนกพวกนี้อย่าได้แหลกลาญเลย” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 27/31/13) ในปณพกรชาดกได้กล่าวถึงครูทเอาไว้ ความว่า “ครูทได้กล่าวว่า บุคคลประกอบด้วยหิริ ด้วยความอดกลั้น ด้วยการฝึกตน ไม่โกรธ ละคา ส่อเสียด ประพฤติละความยึดมั่นว่าเป็นของเราเสีย จึงจะเป็นสมณะได้ สมณะกระทำอย่างนี้ จึงจะเข้าถึงแดน สวรรค์ได้” (มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539 : 27/281/580)

พระคาถาธรรมบทก็ได้มีการกล่าวเอาไว้ว่า พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ยังทรง เคยเกิดเป็นครูท มาแล้วหลายภพหลายชาติ นอกจากพระพุทธเจ้าจะทรงเคยเกิดเป็นครูทแล้ว พระองค์ยังทรงตรัสอีกว่า แม้แต่ในหมื่นนาคทั้งหลาย ตถาคตยังได้เคยเกิดเป็นบุตร ของท่านท้าววิรูปักษ์จอมแห่งนาคทั้งปวง โดยในภพชาตินั้น พระองค์ทรงเกิดเป็นพยานาคผู้มีนามว่าภุริทัต แปลว่า ผู้เรื่องปัญญา โดยพระองค์ทรงบำเพ็ญศีลบารมีในพระ ชาติที่หก เป็นการบำเพ็ญบารมีทั้งสิบทิศให้เต็มเปี่ยมบริบูรณ์ (ศานติ ภักดีคำ, 2556)

อาจจะกล่าวได้ว่า ครูทนั้นก็มีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าอยู่บ้างประการหนึ่ง ซึ่งในพุทธศาสนา เถรวาทนั้นถือว่าครูทมีอยู่จริง และครูทก็ยังเคยมาปรากฏกาย อยู่ต่อหน้าพระพักตร์ของพระสัมมาสัมพุทธ เจ้ามาแล้ว ในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมชื่อว่า “มหาสมัยสูตร” เป็นพระสูตรที่ว่าด้วย การประชุมใหญ่ของเหล่าเทพยดาทั้งหลาย ในครั้งนั้นพวกครูทผู้ที่ต้องการอยากเห็นบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระพุทธเจ้า จึงได้โผบินมาในท่ามกลางปามหาวัน ซึ่งเป็นสถานที่ที่พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมอยู่ เมื่อพญาครูทผู้เป็น หัวหน้าแห่งครูททั้งหลายนามว่า “พญาจิตรสุบรรณ ได้มาถึงแล้วจึงได้ตรงเข้ามายังปามหาวัน ในขณะนั้น เหล่านาคทั้งหลาย ได้เข้าแรกพื้นปฐพีมายังปามหาวัน เพื่อมาชมบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ เมื่อครูทกับ นาคได้พบกันตามวิสัยของสัตว์เดรัจฉานแล้วย่อมที่จะไล่จิกกินกันตามประสาสัตว์ที่เป็นศัตรูกัน แต่เนื่องด้วย บารมีทั้งสิบทิศของพระพุทธองค์ จึงบันดาลให้ครูทกับนาคหลงลืมตนไปว่าเป็นศัตรูกัน และครูทกับนาคจึงได้ เจรจากันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวาน รวากับว่าไม่เคยเป็นศัตรูคู่อาฆาตกัน และครูทกับนาคยังได้แสดง ความเคารพต่อพระพักตร์ของพระพุทธองค์ รวมทั้งได้ปฏิญาณตนนับถือพระรัตนตรัยไปตลอดกาล อาจจะ เห็นได้ว่า พระพุทธเจ้านั้นพระองค์ทรงเป็นผู้มีบารมีมหาศาล ที่สามารถสยบครูทและนาคทั้งหลายเอาไว้ ด้วย บารมีที่ยิ่งใหญ่ คือพระมหากรุณาธิคุณ และพระเมตตาคุณของพระพุทธองค์ ครูทในคติทางพุทธศาสนาเถร วาทจึงมีอยู่จริง ในพระไตรปิฎกได้กล่าวว่าครูทมีอยู่จริง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์ทรงเคยพบเห็นครูท มาแล้ว อีกทั้งยังทำให้ครูทกับนาคเลิกเป็นศัตรูกัน ในอดีตชาติของพระพุทธองค์ ทรงเคยเกิดเป็นครูทมาแล้ว นับภพชาติไม่ถ้วน

สรุปความว่า ครูทกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คือในสมัยที่พระพุทธองค์ทรงแสดงมหาสมัยสูตร เป็น พระสูตรที่ถือว่าเป็นธรรมาภิสมัย ครั้งนั้นเทวดาทั้งหลายต่างมาเฝ้าพระพุทธเจ้า ครูทและนาคทั้งหลายต่างมา เฝ้าพระบรมศาสดาเหมือนกัน เมื่อครูทบินมาถึงปามหาวัน เป็นสถานที่ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมอยู่ พระพุทธเจ้าทรงกล่าวว่า แม้ปักษีทวิชาติผู้เป็นทิพย์ก็มายังป่าแห่งนี้เช่นกัน ชื่อของปักษีตนนี้ คือจิตรสุบรรณ นาคทั้งหลายที่มาเฝ้าพระพุทธเจ้าได้เห็นครูท ต่างกลัวครูทจะจับกินเป็นอาหาร พระพุทธเจ้าทรงมีพระมหา

กรุณาธิคุณต่อครุฑและนาค พระองค์ทรงบันดาลให้ครุฑและนาคนั้น ต่างสืมไปว่าเป็นศัตรูกันมานาน สัตว์ทั้งสองเจรจากันด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ และได้มาถวายบังคมต่อหน้าพระพักตร์ ของพระบรมศาสดาด้วยความเคารพ พระพุทธองค์ทรงได้แสดงพระสูตรเป็นอันมาก ที่เกี่ยวกับพระชาติของพระองค์ว่า พระองค์ยังทรงเคยเกิดเป็นครุฑมาแล้ว ตั้งหลายภพหลายชาติจนนับไม่ถ้วน จึงทำให้เห็นได้เลยว่า ครุฑในคติทางพุทธศาสนานั้น มีอยู่จริง

2. ครุฑในบริบทสังคมไทย

หากกล่าวถึงร่องรอยและบทบาทหน้าที่ของครุฑ ที่ได้ปรากฏอยู่ในประเทศไทยแล้ว อาจจะกล่าวได้ว่า ยังคงมีหลักฐานที่มีความเก่าแก่ ที่ยาวนานมากมาตั้งแต่สมัยทวารวดีเป็นอย่างน้อยสืบเนื่องต่อมาถึงยุคสมัยที่ภาคกลางของประเทศไทย ได้รับเอาอิทธิพล และวัฒนธรรมร่วมแบบขอม ในช่วงราวพุทธศตวรรษที่ 16 เป็นต้นมา ครุฑจึงได้ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ไทย เช่น สัญลักษณ์พระครุฑพ่าห์ เป็นต้น โดยเฉพาะในสมัยอยุธยา เมื่อมีการยกย่องว่าพระมหากษัตริย์เป็นดุจ องค์พระนารายณ์ อวตารมาเป็นพระราม พระมหากษัตริย์แห่งสุริยวงศ์ผู้ปกครองเมืองอโยธยาในคัมภีร์รามายณะ (ศานติ ภัคดี คำ, 2556) ด้วยสาเหตุนี้เอง นับตั้งแต่ปฐมกษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยาจึงได้ให้ความสำคัญกับความเป็นพระราม ดังที่ได้ปรากฏพระนามว่า สมเด็จพระรามธิบดีที่ 1 ต่อมาในองค์ครุฑจึงกลายมาเป็น สัญลักษณ์แห่งองค์พระนารายณ์ และได้ถูกนำมาใช้เพื่อเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระมหากษัตริย์ไทยแห่งกรุงศรีอยุธยา โดยได้ปรากฏอยู่ในรูปแบบต่างๆ เช่น ในตราพระราชลัญจกรพระครุฑพ่าห์ และในธงพระครุฑพ่าห์ หรือแม้แต่ในสัญลักษณ์อื่นๆ เช่น โขนเรือพระที่นั่งครุฑ ครุฑในสังคมไทยนับแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมานั้นมีฐานะ หมายถึง สัญลักษณ์แทนองค์พระมหากษัตริย์ของไทย นับเนื่องต่อมาจนถึงยุคสมัยธนบุรี และกรุงรัตนโกสินทร์ ดังที่ตราครุฑยังถือว่าเป็นตราแผ่นดิน สืบเนื่องมาจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน แม้ในการรับรู้ของสังคมไทยส่วนใหญ่นั้น ถือว่าครุฑเป็นสัญลักษณ์แทนองค์พระนารายณ์ (ศานติ ภัคดี คำ, 2556)

ตามความเชื่อของชาวฮินดู ครุฑถือว่าเป็นเทพตนหนึ่ง ครุฑเป็นสัตว์ที่ศักดิ์สิทธิ์อีกด้วย แต่ทว่าในบริบทของสังคมไทย ปรากฏให้เห็นถึงร่องรอยของการรับรู้เกี่ยวกับครุฑ ในบริบททางพุทธศาสนาเถรวาทได้สอดแทรกไปด้วย ตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนถึงยุคสมัยรัตนโกสินทร์ ครุฑในบริบททางพุทธศาสนาเถรวาทนั้น เป็นสิ่งที่สอดแทรกอยู่ในสัญลักษณ์ในทางสถาปัตยกรรมของไทยอีกด้วย โดยเฉพาะรูปครุฑแบก หมายถึง การรับรู้เรื่องครุฑตามคติโลกศาสตร์ หรือตามคติของคัมภีร์ไตรภูมิพระร่วง เป็นส่วนหนึ่งของคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเถรวาทนั่นเอง เพราะว่าคัมภีร์ทางพุทธศาสนาเถรวาทได้อธิบายว่า ครุฑอาศัยอยู่ในป่าไม้ฉิมพลี ในสวรรค์ชั้นจาตุมหาราชิกา ตลอดจนถึงเขาพระสุเมรุราช ส่วนรูปครุฑแบกที่ปรากฏอยู่ในฐาน พระที่นั่งจักรพรรดิไพชยนต์ จึงหมายถึงสัญลักษณ์แทนเขาพระสุเมรุราช อาจจะกล่าวได้ว่า พระที่นั่งคือเขาพระสุเมรุราช แต่รูปครุฑแบกอาจจะเป็นคนละบริบท กับเรื่องการรับรู้เรื่องครุฑ เชิงสัญลักษณ์แห่งพระวิษณุเทพคติศาสนาฮินดูนั่นเอง (สมบัติ พลายน้อย, 2554)

นอกจากนี้ ครุฑตามที่ได้รับรู้ในสังคมไทยอีกบริบทหนึ่ง จึงเป็นครุฑในฐานะของตัวละคร รูปแบบของวรรณคดีและวรรณกรรม ที่สังคมไทยได้รับรู้มาตั้งแต่ในสมัยสุโขทัยเป็นราชธานีเป็นต้นมา ครุฑจึงปรากฏในฐานะของพระโพธิสัตว์ อาจเป็นตัวละครตัวอื่น ที่ไม่ได้มีภาพของสัญลักษณ์แห่งพระนารายณ์ตามคติของฮินดู ครุฑในชาดกจึงเป็นที่รับรู้ในอีกลักษณะหนึ่ง ที่คนไทยได้รับรู้กันมาเป็นอย่างดีเกี่ยวกับวรรณคดีเรื่องกามิภาพปรากฏให้เห็นตั้งแต่ในสมุทภาพไตรภูมิพระร่วง สมัยกรุงศรีอยุธยาเป็นต้นมา การรับรู้เรื่องราวเกี่ยวกับครุฑในสังคมไทย ที่ได้กล่าวมาแล้วในเบื้องต้น เป็นการพยายามแสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของครุฑ การรับรู้รวมถึงการแสดงออกเกี่ยวกับครุฑ ในแง่มุมอื่นในมิติที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในแผ่นดินไทย ตั้งแต่ยุคสมัยทวารวดีเป็นต้นมา จนถึงยุคสมัยรัตนโกสินทร์ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนทั้งหลาย ได้เข้าใจความเป็นมาของครุฑในพุทธศาสนาเถรวาท ครุฑในบริบททางสังคมไทยมากขึ้น

การศึกษาในประเด็นเรื่องครุฑในบริบทสังคมไทยพบว่า ครุฑกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมีความเกี่ยวข้องกันในบางเรื่อง พระพุทธองค์ตรัสว่า พระองค์เคยเกิดเป็นครุฑมาแล้วในอดีต แม้ในครั้งที่ทรงแสดงมหาสมยสูตร ครุฑที่มีนามว่าจิตรสุบรรณ ได้มาเฝ้าพระพุทธองค์ในป่ามหาวันเพื่อชมบารมีที่ยิ่งใหญ่ของพระพุทธองค์ และขอถึงพระพุทธองค์เป็นสรณะ ครุฑในคติไตรภูมิพระร่วงมีฐานะเป็นบริวารของพระอินทร์ ครุฑทั้งหลายได้อาศัยอยู่ในเขาพระสุเมรุราชชั้นที่สอง โดยมีบทบาทหน้าที่ คือเป็นกาแพงช่วยปกป้องสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ เพื่อให้ปลอดภัยจากพวกอสูรที่มารุกราน ส่วนครุฑในบริบทสังคมไทย กล่าวคือคนไทยส่วนใหญ่ได้รับรู้อิทธิพลเกี่ยวกับครุฑ มาจากตัวละคร วรรณกรรมชาดก และวรรณคดีทางพุทธศาสนาเถรวาท คือวรรณคดีกาพย์ ไตรภูมิโลกวิณีจัญญ์ และคติโลกศาสตร์ คนไทยบางส่วนได้รับรู้อิทธิพลเกี่ยวกับครุฑ มาจากภาพวาดตามวัดต่างๆ และสถาปัตยกรรมของไทยในเชิงสัญลักษณ์รูปครุฑแบกเขาพระสุเมรุราช

ครุฑในฐานะตราแผ่นดินไทยและต่างประเทศ ได้ยอมรับอิทธิพลความยิ่งใหญ่ของครุฑ เชื่อว่าครุฑเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจที่ยิ่งใหญ่ไพศาล และครุฑเป็นตัวแทนของความโชคดี ประเทศไทยและต่างประเทศจึงได้นำเอารูปครุฑมาใช้เป็นตราแผ่นดิน ไม่เพียงแต่ในประเทศไทยเท่านั้น ยังมีอีกหลายประเทศที่เป็นประเทศมหาอำนาจทางเศรษฐกิจโลก ได้นำเอารูปครุฑมาใช้เป็นตราแผ่นดิน ได้แก่ อินโดนีเซีย แอฟริกาใต้ แอลเบเนีย อเมริกา ออสเตรเลีย อีรัก เยอรมนี คีร์กีซสถาน คูเวต ลิเบีย อียิปต์ มอลโดวา มอนเตเนโกร ปาปัวนิวกินี โปแลนด์ โรมาเนีย รัสเซีย เซอร์เบีย ชูแดน ซีเรีย อาหรับเอมิเรตส์ อุซเบกิสถาน และเยเมน จอร์แดน วัฒนธรรมและเครื่องรางรูปครุฑ ที่บรรดาเกจิณาจารย์ผู้เรืองเวทย์ได้สร้างขึ้นมา เช่น ตะกรุดครุฑยุคนาค เหยี่ยวตราพญาครุฑ และเหยี่ยวพระนารายณ์ทรงสุบรรณ ถือว่าเป็นสิ่งที่ช่วยคุ้มครองป้องกันภัยจากสัตว์ร้ายต่างๆ เช่น สัตว์มีเขาเขี้ยวและงา รวมไปถึงช่วยป้องกันเสนียดจัญไรในบ้านเรือน และสามารถลบล้างอาถรรพ์เวทย์มนต์ดำอีกด้วย ส่วนครุฑในบริบทสังคมอินเดียถือว่า ครุฑเป็นเทพพาหนะทรงของพระนารายณ์ ชาวอินเดียที่นับถือพระวิษณุจึงบูชาครุฑตามไปด้วย โดยเชื่อกันมาแต่ครั้งโบราณว่า ครุฑเป็นสัตว์วิเศษเป็นอมตะฆ่าไม่ตาย และครุฑสามารถบันดาลความโชคดีให้แก่ผู้บูชา ชาวฮินดูจึงได้ประกอบพิธีบูชาพระนารายณ์กับครุฑ ควบคู่กันไปในเดือนเก้า โดยเชื่อว่าเป็นเดือนที่เป็นมงคล เหมาะแก่การประกอบพิธีกรรมเพื่อบูชาพระนารายณ์

บทสรุป

ครุฑในทางพุทธศาสนา หมายถึง เทวดาชั้นล่างประเภทหนึ่ง อยู่ภายใต้การปกครองของท้าววิรูปหก อาศัยอยู่ทางด้านทิศใต้ของเขาพระสุเมรุราช สาเหตุที่มาก่อเกิดเป็นครุฑเพราะว่า ทำบุญเจือด้วยโมหะ การปฏิบัติของครุฑในพุทธศาสนาเถรวาท คือการที่บุคคลทำบุญเจือปนด้วยโมหะ ผลกรรมจึงบันดาลให้มากำเนิดเป็นครุฑ และการปฏิบัติของครุฑ มีอธิบายเอาไว้ว่า เมื่อบุคคลใฝ่อยากปรารถนาจะกำเนิดเป็นครุฑแล้ว ต้องถวายทานให้มากจากนั้นพึงตั้งจิตอธิษฐานว่า ครุฑมีกำเนิด 4 แบบ ได้แก่ ครุฑถือกำเนิดแบบโอปปาติกะ คือเกิดแบบผุดขึ้น ครุฑถือกำเนิดแบบชลัพพะ คือเกิดในครรภ์ ครุฑถือกำเนิดแบบอณทชะ คือเกิดในไข่ และครุฑถือกำเนิดแบบสังเสทชะ คือเกิดในเถาโคล ครุฑมีที่อยู่อาศัยเป็นวิมานทอง เช่นเดียวกับเทวดาในชั้นจาตุมหาราชิกาอันเป็นสวรรค์ชั้นที่หนึ่งเรียกว่า วิมานฉิมพลี หรือวิมานบนต้นไม้จันทน์นาม หลักฐานในทางวรรณคดีบาลีได้ยืนยันเอาไว้ว่าที่อยู่ของครุฑ เรียกว่า สิมพลีรุกขวิมาน เป็นวิมานทองประดับด้วยแก้วมณี 7 ประการ

ครุฑกับพระสัมมาสัมพุทธเจ้านั้นมีความเกี่ยวข้องกัน เพราะพระองค์เคยเกิดเป็นครุฑมาแล้วในอดีต ส่วนความเชื่อเรื่องครุฑในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่มีต่อสังคมไทย กล่าวคือคนไทยส่วนใหญ่ได้รับรู้อิทธิพลเกี่ยวกับครุฑ มาจากตัวละคร วรรณกรรมชาดก และวรรณคดีทางพุทธศาสนาเถรวาท คือวรรณคดีกาพย์ ไตรภูมิโลกวิณีจัญญ์ และคติโลกศาสตร์ คนไทยบางส่วนได้รับรู้อิทธิพลเกี่ยวกับครุฑ มาจากภาพวาดตามวัดต่างๆ และสถาปัตยกรรมของไทยในเชิงสัญลักษณ์รูปครุฑแบกเขาพระสุเมรุราช

เอกสารอ้างอิง

- กำพล จำปาพันธุ์. (2554). ครุฑยุคอนาคต. กรุงเทพฯ: ศิลปวัฒนธรรม.
- ครุฑา นาคาพงศ์. (2548). ครุฑ. กรุงเทพฯ: กามะหยี่.
- ธานี สังข์เอี้ยว. (2555). สัตว์หิมพานต์. กรุงเทพฯ: วาดศิลป์.
- บรรเทิง พาพิจิตร. (2549). ประเพณีวัฒนธรรมไทยคติความเชื่อ. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช). (2551). พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุดคำวัด. กรุงเทพฯ: เลี่ยงเชียง.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระสัทธัมมโชติกะ. (2546). คัมภีร์ปรมัตถโชติกะ. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสัทธัมมโชติกะ.
- พองจันทร์ สุขยิ่ง. (2551). วรรณคดีและวรรณกรรม. กรุงเทพฯ: อักษรเจริญทัศน์.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2552). พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- _____. (2554). พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.
- ศานติ ภัคดีคา. (2556). ครุฑ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.
- _____. (2562). เรือครุฑเหินเห็จและเรือครุฑเตรียมไตรจักร. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สมบัติ พลายน้อย. (2530). สัตว์หิมพานต์. กรุงเทพฯ: สถาพรบุ๊คส์.
- _____. (2549). สัตว์หิมพานต์และถิ่นที่อยู่. กรุงเทพฯ: สยาม.
- _____. (2559). ครุฑยุคอนาคต. กรุงเทพฯ: พิมพ์คา.
- สุวัฒน์ แสนขัติยรัตน์. (2556). สัตว์หิมพานต์จินตนาการแดนทิพย์. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.